

Original scientific paper

UDC 528.9(292.464)"14"
<https://doi.org/10.2298/GSGD2101111G>

Received: May 22, 2021

Corrected: June 11, 2021

Accepted: June 23, 2021

Mirko Grčić^{1*}

** University of Belgrade, Faculty of Geography, Serbia*

FRA MAURO'S MAP OF THE WORLD FROM THE 15th CENTURY - TOPONOMASTICS OF THE BALKANS

Abstract: Fra Mauro's world map was created in the middle of the 15th century and at that time it represented a great progress in relation to Ptolemy's geographical and cosmographic representations, which until then had been the starting point for every geographical discourse. This map is one of those epochal works from the era of Humanism and the Renaissance, which illuminated the world with new light and thus moved scientific thought forwards. Fra Mauro's map represented the affirmation of geography and cartography, which at that time had not yet been constituted as sciences, and directed at new geographical discoveries and research. The aim of this paper is to analyse the geographical representations of the Balkan Peninsula on Fra Mauro's map. This paper provides the toponym list of the Balkan Peninsula and some surrounding areas and countries, systematised in its original form and identified in its current meaning. Special attention is given to the identification of the map as a text document, as well as to the explanation of the context, symbolism and contemporary meaning of certain geographical names.

Key words: Fra Mauro, Balkan Peninsula, Serbia, historical geography, historical cartography, toponomastics

¹ mirko.grcic@gef.bg.ac.rs (corresponding author)

Introduction

Fra Mauro Camaldolese (c. 1400 - 1459), a Venetian monk and cosmographer, was a great erudite and one of the most important European cartographers of the mid-15th century. On a medal posthumously forged in his honor, reads "cosmographus incomparabilis" - incomparable cosmographer. One crater on the Moon bears his name. In his workshop in the monastery of St. Michael on the island of Murano in Venice, two unique world maps were made, which represent the achievements of medieval European cartography (Mauntel, 2018). His associates Francesco da Cherso and Andrea Bianco are mentioned in the monastery registers. The surname Cherso indicates that he may be from island Cres, which explains the Slavic root of some toponyms. Bianco was captain of a Venetian galley and author of a naval atlas (1436) and a world map (1448), and perhaps the first world map from Fra Mauro's workshop, *Mappamondo Borgiano V* (ca. 1430), kept in the Vatican Library (Biblioteca Apostolica Vaticana, Borgiano V). In recent literature, the thesis appears that "Borgiano V should be added to the list of works of Conte di Otomano Freducci" made in ca. 1529 (Van Duzer, 2017).

In 1457, Fra Mauro received an order from the Portuguese King Alfonso V to make a map of the world on which Portuguese geographical discoveries would be presented.² The map was delivered to the client at the beginning of 1459, just before the death of Fra Mauro, and was later lost.³ The replica was made by his associates, probably A. Bianco, a year later for the needs of the "Signoria of Venice" (O'Doherty, 2011). This map measuring almost 2 x 2 m, is the real attraction of The Museo Correr and the Library of Marciana - Biblioteca di San Marco in Venice (Falhetta, 2016).

Fra Mauro's *Mappamondo* is a monumental round pictorial map of the world, about 196 cm in diameter, made in colour on processed calfskin (vellum) with a square wooden frame.⁴ Fra Mauro's world map was first described and reproduced on a vellum by William Frazer in London and Venice in 1804.⁵ Placido Zurla, also a member of the Congregation of Camaldolese of the St. Michael Monastery in Venice, published his extensive study *Il Mappamondo di Fra Mauro Camoldolese*, 1806, which drew the attention of scientific circles.⁶ In his facsimile Atlas in 1849, Santarem printed a reconstruction of Fra Mauro's map.⁷ In 1871, the Venetian photographer Carlo Naya made a facsimile of Fra Mauro's map *Mappa Mundi* in its original size (223 × 223 cm), which was exhibited at the World's Fair in Vienna in 1873, as the largest photography in the world (Fig. 1).

² Winter, H. (1962). The Fra Mauro Portolan Chart in the Vatican. *Imago Mundi*, 16, 17-28; Falchetta, P. (1995). Marinai, mercanti, cartografi, pittori. Ricerche sulla cartografia nautica a Venezia (sec. XIV-XV), *Ateneo Veneto*, 33, 7-109.

³ Almagia, R. (ed.), (1944). *Monumenta cartographica Vaticana*, Citta del Vaticano, I, 32-40; Ratti, A. (1988). A Lost map of Fra Mauro Found in a Sixteenth Century Copy. *Imago Mundi*, 40, 77-85.

⁴ Harley, J.B. & Woodward, D. (1987). *The History of Cartography: Cartography in Prehistoric, Ancient and Medieval Europe and the Mediterranean*, 1, USA: University of Chicago Press; Tajoli, L. (1994). Die zwei Planisphären des Fra Mauro (um 1460), *Cartographica Helvetica*, 9, 13-16.

⁵ Frazer, W. (1804). Manuscript on vellum: British Library, BL Add. MS 11267.

⁶ Zurla, P. (1806). *Il Mappamondo di Fra Mauro camaldolese descritto e illustrato da d. Placido Zurla dello stess'Ordine*, Venezia, 163.

⁷ Santarem, Manuel Francisco de Barros y Sousa de Vicomte de (1846). Note sur la mappemonde du cosmographe Fra Mauro. *Bulletin de la Société de Géographe*, Paris, 3e sér., V, 251-252.

On the occasion of the 700th anniversary of Marco Polo's birth, *Il Mappamondo di fra Mauro* was reproduced in an adaptation by Tullia Gasparini Leporace (1956)⁸, with a foreword by Robert Almagia.⁹ Since the map is of large format, with an area of almost 4 square meters, Italian researchers presented it in the form of a multiple tables. Serbia is shown on Table XXIX. In a special section "Trascrizione" (transcription), the interpreter of names is given. In the tables, toponyms are marked with Arabic ordinal numbers, coordinates, diplomatic and English transcription are listed.¹⁰ The delicate restoration work of the map was completed in 2012 and then a facsimile reproduction was issued. A map explanation with text transcription has also been issued (Falchetta, 2006; 2016), but with many misidentifications of toponyms (Tab. 1).

The aim of this paper is to review some previous interpretations of Fra Mauro's world map and identify "modern" meaning of toponyms on the Balkan Peninsula, and thus contribute to the correct reading of the text and understanding of the context of this map. Important basis for this research represents the works of Škrivanić.¹¹ Word breaks in two or more lines are marked with a vertical line. The initial letters of the names of countries, areas, rivers and cities are as on the map, somewhere small and somewhere large. Abbreviated letters and missing parts of the name are placed in square brackets, for example *p[rovincia]*.

Geographical view of the world according to the Map of Fra Mauro

Fra Mauro's "Mappamondo" reflects his discursive, subjective and skeptical view of the world at the beginning of the epoch of great geographical discoveries and foreshadows a new scientific view of the world in the spirit of humanism and renaissance.¹² Fra Mauro used empirical geographic and cosmographic data from classical geographical works, as well as from current information he could obtain in Venice (Vogel, 2011), but also from medieval monastic *mappe mundi*, Arabic and perhaps Chinese maps, Portolan maps, tables and alphabetical lists of geographical objects (Горшенина, 2010). In addition to

⁸ Gasparini Leporace, T. (1956). *Commune di Venezia. Settimo centenario della nascita di Marco Polo 1254-1956. Il Mappamondo di Fra Mauro. Catalogo*, Introduction to color facsimile. Roma: Istituto Poligrafico dello Stato; Gasparrini Leporace, T. (2001). *Il Mappamondo di Fra Mauro*. Presentazione di Roberto Almagià. Roma, Istituto Poligrafico dello Stato, 1956; ristampa 2001 (con la riproduzione in 46 fogli del mappamondo).

⁹ Almagià, R. (1956). *Il mappamondo di Fra Mauro*, facsimile ed. Rome.

¹⁰ Falchetta, P. (2006). *Fra Mauro's World Map, With a Commentary and translations of the inscriptions*, (con CD-ROM contenente la riproduzione del mappamondo in alta risoluzione). Turnhout, Brepols, 830.

¹¹ Шкриванић, Г. (1963). Fra Mauro, II Mapmondo. *Историјски часопис*, 12-13, 1961-1962. Историјски институт САНУ, Београд, 157-166; [Škrivanić, G. (1963). Fra Mauro, II Mapmondo. *Istorijski časopis*, 12-13, 1961-1962. Istorijiski institut SANU, Beograd, 157-166.] Шкриванић, Г. (1979). Monumenta cartographica Jugoslaviae II. Историјски институт САНУ. Посебна издања, 18. Београд. [Škrivanić, G. (1979). Monumenta cartographica Jugoslaviae II. Istorijiski institut SANU. Posebna izdanja, 18. Beograd]

¹² Woodward, D. (dir.) (2007). *The History of Cartography. Cartography in the European Renaissance, Chicago et Londres*. The University of Chicago Press; Hamann, G. (1993). Fra Mauro und die italienische Kartographie seiner Zeit als Quellen zur frühen Entdeckungsgeschichte, in *Die Welt begreifen und erfahren - Aufsätze zur Wissenschafts- und Entdeckungsgeschichte*, Böhlau Verlag, Wien. S. 94-108; Gow, A. (2008). Empirical Empire: Eurocentrism and Cosmopolitanism in the "last" Mappamundi (Fra Mauro), in *Europa im Weltbild des Mittelalters. Kartographische Konzepte*, Bd. 10 von *Orbis mediaevalis. Vorstellungswelten des Mittelalters*. Akademie Verlag, Berlin. S. 259-267; Cowan, J. (1996). *A Mapmaker's Dream: The Meditations of Fra Mauro, Cartographer to the Court of Venice*. Shambhala Publications, Inc. Boston, Mass.

written sources, which he found in the rich monastery library, Fra Mauro updated his map with more recent geographical data based on the discoveries of the Portuguese Prince Henry the Navigator on the west coast of Africa, as well as the narratives of Marco Polo and Niccolò de' Conti about Central and East Asia.¹³

In this way, Fra Mauro, although he did not travel the world, managed to compile a very detailed map of the world at that time, more realistic and precise than all previous maps.¹⁴ It contains about 3,000 names and hundreds of didascalies, panoramic drawings of cities, temples, palaces, roads, ships (Cattaneo, 2011; 2016; Davies, 2012; Pochmalicki, 2017). It is a real "visual encyclopaedia"¹⁵ and "the greatest monument of medieval cartography"¹⁶. Therefore, this map represents "the bridge between knowledge of East and West" (Rukiye Özdemir, 2010), and is "one of the most beautiful medieval maps in the world" (Choubey & Bansal, 2017).

This map, in terms of form, content and methodology, is reminiscent of the improved model of the Hereford map of the World.¹⁷ The content and artistic solutions intertwine natural and anthropogenic elements, as well as the scientific and theological Christian view of the world, which was common for medieval monastery maps (Grčić & Grčić, 2019). Fra Mauro knew well the Latin translation of Ptolemy's "Geography" (Grčić, 2018). He may also have known about al-Idrizi's world map (Grčić, 2020a). But he doubted the accuracy of the data of classical and medieval works (Egel, 2014). As he himself says: "strived to examine what was written through many years of studies and contacts with trustworthy people, who saw with their own eyes what was right".¹⁸

Although this map has errors, they do not diminish its significance. For example, *Panonia Inferior* is registered in the area of Lika and Gorski Kotar. In the south of Africa, a non-existent sea strait connecting the Atlantic and Indian Ocean is shown, which probably referred to the sea passage between the African mainland and the island of Madagascar, through which Vasco da Gama passed on the way to India after almost thirty years (1498).

The classical world or ecumene (*oikumene*) is depicted as a large circular planisphere dominated by a land area divided by seas into three continents - Asia, Africa and Europe, and surrounded by the ocean. The representation of the mainland is given as a panoramic colour drawing, without scale and geometric background. The map is oriented to the South, as were the Arabic maps and compasses. The text and toponyms are inscribed from

¹³ Ramusio G.B. (1439). *Viaggio di Nicolò di Conti*. Retrieved from <http://www.larici.it/culturadellest/storia/storia/ramusio/conti/index.html#top>.

¹⁴ Cattaneo, A. (2003). Fra Mauro Cosmographus Incomparabilis and his Mappamundi: Documents, Sources, and Protocols for Mapping, in *La Cartografia Europea tra Primo Rinascimento e Fine dell'Illuminismo. Atti di convegno Internazionale "The Making of European Cartography"* (Firenze, BNCf-EUI, 13-15 dicembre 2001, 213 in Studi, Accademia Toscana di Scienze e Lettere "La Colombaria", Leo S. Olschki Ed., Firenze, 19-48; Cattaneo, A. (2005). *La mappamundi di Fra Mauro Camaldolese. Venezia, 1450*. European University institute. Department of History and Civilisation. Thesis to obtaining the degree of Doctor in History and Civilisation. Florence.

¹⁵ Barber, P. (1989). Visual Encyclopaedias the Hereford and other Mappae Mundi. *The Map Collector*, 48, 7.

¹⁶ Almagià, R. (1956). *Il mappamondo di Fra Mauro*, facsimile ed. Rome.

¹⁷ Gow, A. (2006). Fra Mauro's World View. *Authority and Empirical Evidence on a Venetian "Mappamundi"*, in *The Hereford World Map: Medieval World Maps and their Context*, ed. by P. D. A. Harvey, BL Publishing, London, 405-414.

¹⁸ Peterca, M. et al. (1974). *Kartografija*. Beograd: Vojnogeografski institut.

the South (at the top of the map) to the North (at the bottom). The red circles with the wind rose mark the sides of the world, and the centre of the world near Jerusalem. In the corners outside the Earth's disk there are round cosmological representations: in the upper left corner – a geocentric solar system according to Ptolemy's "Geography"; in the upper right corner – four spheres (according to Euclid) representing the four elements according to Empedocles (earth, water, fire and air); in the bottom right corner – planet Earth as a globe with equator, latitudes and poles; in the bottom left corner – which marks northeast, paradise is shown in the form of a round miniature Garden of Eden, according to the First Book of Moses (Book of Genesis: 2), which experts attribute to the painter Leonardo Bellini. Paradise is presented as a special extraterrestrial world, and the presence of God, Adam and Eve symbolises its spiritual and bodily essence, in accordance with the teachings of St. Augustine. The earthly world is presented as Augustine's "city of God", with beautiful illustrations of cities and imperial palaces. Elements of relief and hydrography, drawings of cities and palaces, mines, transportations, toponyms are presented on the land surface. The map contains 53 miniature drawings of different ships which are classified into 8 groups (Nanetti & Benvenuti, 2019). This small atlas of ships suggests the possibility of connecting the world by sea routs. Numerous didascalies are written on glued pieces of parchment.

The Balkan Peninsula on Fra Mauro's map of the World

The toponomastics of the Balkan Peninsula on Fra Mauro's map contributed to the affirmation of Slavic names at the expense of Latin ones.¹⁹ Names of cities, parishes, areas, countries, rivers, mountains are italianised, but their Slavic roots are still recognised. The map has no mathematical basis, but the toponyms are still relatively well distributed, which indicates that the author of the map knew this part of Europe quite well. Most toponyms refer to port cities, squares, mining places, administrative centres and the like. The same can be said of the Waldseemüller's map, which was created about 50 years later (Grcic, 2020b). The name of Serbia appeared on the maps of European cartographers more than a century earlier, but only with the appearance of Fra Mauro's map did the name of Serbia enter the standard European geographical-cartographic nomenclature (Grčić & Grčić, 2019; Грчић, 2020c). In addition to geographical names, various information is written on the map, such as: *Philippi qui na|que Al|exandro* (Philippi where Alexander was born); *nuoua [barda] ouer nuo|uo mo[n]te* (Novo Brdo), with a note *fosse da oro et argento* (Mines of gold and silver). For the first time, some names were written on the map, such as *Moraua pizola* (Mala Morava); *monte de murlachia* (Morlachs mountains, i.e., Velebit and Dinara mountains) and many others.

The **relief** is shown only in outline by the method of shaded molehills. As on the maps of the ancient geographer and astronomer Claudius Ptolemy from the 2nd century (around 100-178), the entire Balkan Peninsula is intersected by a single mountain range, *Mons Catene*.

¹⁹ Шкриванић, Г. (1979). *Monumenta cartographica Jugoslaviae II*. Историјски институт САНУ. Посебна издања, 18. Београд. [Škrivanić, G. (1979). *Monumenta cartographica Jugoslaviae II*, Istorijски institute Sanu. Posebna izdanja, 18, Beograd.]

mo(n)s chae/mona - Hemus mons, a mountain range that corresponds to medieval notions of the *Catena mundi* (lat. *lock of the world*) that connects Šar Mountains, Rhodope Mountains and the Balkan Mountains into one mountain range.

monte de murlachi(a) - Morlachs or Vlach mountains, refers to the Dinara Mountain chain along the Dalmatian coast (Velebit, Dinara, and Biokovo).

mo(n)s oli(m)po - The reference is to the Olympus of Thessalia (in antic Greek mythology home of the Gods), and also to the Olympus of Mysia, near the modern-day Bursa in Turkey. In cartousha Fra Mauro clarifies the dual meaning of this toponym: "Nota che sono do' monti chiamati olimpo zoè | questo de bursa e q(ue)l de grecia. {e questo} e questo | è quello doue antichamente i pagani ogni q(ui)nto | anno celebrauano algune suo feste. e quele lor | chiamauano le olimpiade. e de li è q(ue)sto uocabulo. " [Note that there are two mountains called Olympus - that is, this one of Bursa and that in Greece. This latter was the one where, in ancient times, the pagans every fifth year celebrated certain of their feasts which they called Olympics, and hence this word] (Nanetti, Falchetta, 2019).

Qui e el/passo de li/costorna - Here is the Costorna pass. That means a passageway - Temby Canyon (or Tempi) at the foot of Olympus, near the town of Skotina. It connects Platamon and Larissa, as well as Thessaloniki and Athens. It represents the border between Macedonia and Thesalia. The Pinos River flows through the canyon towards the Aegean Sea.

Sea, bays and straits. The sea surface is represented by a blue wavy hatch. The sea shores are presented relatively more accurately than the rivers and mountain ranges, which is understandable considering that the author had Venetian naval (Portolan) maps at his disposal. The general contours of the mainland are also reminiscent of the Portolan maps in style and differ from those of Ptolemy. The coastal heterogeneity of the Balkan Peninsula, although incorrectly presented, is still recognisable. The triangular shape of Istria with the Gulf of Trieste and Kvarner is highlighted. Pelješac is also recognisable with the Neretva, Korčula, Mljet canals, and Ston Bay. Other bays include Šibenik, Rijeka Dubrovačka (as a bay), Boka Kotorska, and Medova. The names of the bays and canals are excluded, except for *bosforos* - Bosphorus. The Medova Bay is shown as a deep bay. This mistake was repeated by Ptolemy's followers. The Aegean coastline, Chalkidiki, the Bosphorus and the Dardanelles are recognisable on the map. The shape of the island is not accurate, but the groups of North Dalmatian, Zadar islands, Central Dalmatian and Dubrovnik islands are well separated.

The **rivers** are drawn with two parallel lines. The author had correct notions that the great rivers of Bosnia and Serbia belong to the Danube River Basin flowing into the Black Sea, but their courses are misrepresented. In general, the river network of the Balkan Peninsula is presented chaotically.

The **lakes** on the map have no names. South of Priština, a nameless lake has been drawn - the former Svrčin Lake (the Sazlija Pond) in Kosovo, which has dried up. This lake first appears on the map of Fra Mauro and on the map of Borgiano V. Afterwards it regularly appears on the maps of European geographers of the 16th century under the name *Svercegno*.

Countries and regions. Fra Mauro emphasised the size and importance of countries and settlements with the size of signatures and letters (large, medium and

small). He performed some categorisation by applying two colours - red and blue, while extremely large names are painted in gold, for example EUROPE, THE AEGEAN SEA, THE ADRIATIC SEA, SICILY. The borders are marked with one line, schematically, and the names of larger countries are repeated in several places. For example, Serbia, Bulgaria, Bosnia, Albania, Macedonia - are inscribed in several places, in order to show how far they extend. Somewhere the border is marked descriptively, for example, near Skopje it says: *scopi è sui (con)fin de al[bania s(er)uia bolgaria | e macedonia* (Skopje, on the border between Albania, Serbia and Bulgaria).

The division of Bosnia in the first half of the 15th century into three administrative-political provinces is shown:

P[rovincia] de Stephano - means the land of Stefan Vukčić Kosača (1435-1466). In Stefan's province, the town of *Ceresigno* is marked - the medieval town of Črešnjevo near Konjic, in the basin of the river Trešanica.

P[rovincia] Capetanio - means the land of the duke Hrvoje Vukčić (1350-1416) and his heirs.

P[rovincia] de Alegreto – the land of Radoslav Pavlović (ital. Allegretto – Radoslav; 1420-1441). North of the inscription *P. de alegreto*, east of Bobovac, is a vignette of a fortified town without a name, with four towers on the hill and one near the town. This probably represents the town of Borač, the capital of Pavlović family, which was located above the left bank of the Prača River, near Rogatica.²⁰

It is interesting that in the land of Pavlović (*P[rovincia] Alegreto*) the map shows a drawing of a bridge with four shafts. In terms of type and location, it corresponds to "Čuprija" on the Drina River near Višegrad, with 11 arched openings, which was celebrated by Nobel laureate Ivo Andrić in his novel of the same name, but that bridge was built during 1571-1577, more than a century after Fra Mauro's map. So, this is an older bridge. On Roman roads and medieval Dubrovnik roads, there were bridges of similar type, with stone arches connecting the pillars. Such are, for example, the Roman bridge on Moštanica River in Nikšić, the Vojinović bridge over Sitnica River in Vučitrn from the 14th century, and the Dušan bridge over Vardar River in Skopje.

The **cities** shown on the Balkan Peninsula are not as lavish as in the Far East and southern Africa, but they are quite numerous. Slovenian names of cities are italianised but still recognisable. For example: *sinedero* (Smederevo), *golombaia* (Golubac), *stalaci* (Stalac), *crusenaci* (Kruševac), *stipi* (Stip), *scopii* (Skopje), *borazo* (Borač), *pristina* (Priština), *nuoua barda* (Novo Brdo), *creseuto* (Kreševo), *boboac* (Bobovac), *iaice*

²⁰ Жиречек, К. (1959). Трговачки путеви и рудници Србије и Босне у средњем веку. *Зборник Константина Жиречека I*, САНУ. Посебна издања, 326, 205-271; Томовић, Г. (2003). Provincia de Alegreto – земља Радослава Павловића – средњи вијек и период турске владавине. АНУ Републике Српске, *Научни скупови, књ. V, Одељење друштвених наука*, 65-76. [Жиречек, К. (1959). Trgovački putevi i rudnici Srbije i Bosne u srednjem veku. Zbornik Konstantina Jiričeka I, SANU, Posebna izdanja 326, 205-271; Tomović, G. (2003). Provincia de Alegreto – zemlja Radoslava Pavlovića – srednji vijek i period turske vladavine. ANU Republike Srpske, Naučni skupovi, knj. V, Odeljenje društvenih nauka, 65-76.]

(Jajce). Sometimes the original names of the cities are recorded in the translation, such as: *forno* - Peć, *moraua pizola* - Mala Morava, *porte de ferro* - Iron gate (Djerdap), *colom] baio* - Golubac in Serbia, or *santacro]ce* - Sveti Križ or Križevci in Croatia, *falkon* - Soko grad, and *alto luogo* - Visoko in Bosnia. This indicates that Fra Mauro or one of his associates knew the local language.

Fig. 1. Facsimile of the Fra Mauro Mappa Mundi from 1459 (Carlo Naya, c. 1873).
<https://www.raremaps.com/gallery/detail/64919/the-carlo-naya-facsimile-of-the-fra-mauro-mappa-mundi-naya> (accessed 28. 04. 2021).

City vignettes and additional geographical data add to value of this map. The whole map is filled with vignettes of cities, as if the cartographer wanted to present the world as one city of God. It remains unclear where the cartographer drew data for the multitude of vignettes of magnificent cities in the little-known countries of the Far East, in Asia (left side of the map) and Africa. With the size of the letters and the colour, the author made a hierarchy of settlements and areas. Significant cities are represented by vignettes drawn in perspective, which gives the map special value and beauty. There are vignettes of cities with illegible faded names or no names.

Fig. 2. The Balkan Peninsula on the The Fra Mauro Mappa Mundi (Insert from Fig. 1)

The vignette of Smederevo, which was erected around 1430, and Novo Brdo, which fell under the rule of the Ottomans in 1455, are drawn, which means that the data relating to Serbia correspond to that period and that the authors had relatively fresh data. The town of Novo Brdo is marked with a vignette as a large fortification with three towers on a separated mountain with several peaks, and next to the vignette, the double name of the town is written, in Serbian and Italian or Dubrovnik version: *Nuoua barda ouer nuouo monte*. Between Novo Brdo and the name Seruia (Serbia) is a text: *fosse da oro et argento* (Mines of gold and silver). Mining in Serbia died after the fall of Despotovina in 1459 under Ottoman rule. It is possible that the author used the information of Dubrovnik merchants or Catholic missionaries, who visited Dubrovnik colonies in Novo Brdo,

Brskovo, Janjevo, Trepča, Rudnik, Priština, Skopje, Prizren, Novi Pazar, Prokuplje and other major mining and trade centres in Serbia and Bosnia. Between rivers Morava and Drina, north of Novo Brdo, *pristina* (Priština) is marked as a fortified town with three towers, and between Priština and the great mountain range (*mons chatene*) the town of *forno* (Peć) is marked with a similar but smaller vignette. This is the first time that Priština and Peć appear on the maps. These three cities had the most important strategic, economic, geopolitical and church-administrative functions in Old Serbia - Novo Brdo was a strong fortress, trade and mining centre, Peć was the seat of the Patriarchate of the Serbian Orthodox Church, and Priština was the capital of Branković family. South of the mountain range, the fortified city of Skopje is marked with a note that the city is located on the border between Albania, Serbia, Bulgaria and Macedonia.

Tab. 1. Toponyms in the Balkan region on Fra Mauro's map and their identification.

Diplomatic or literal transcription	Note (Falchetta, 2006)	Note (Grčić & Grčić, 2019, revised)	Белешка (Grčić & Grčić, 2019, допуњено)
Rivers			Реке
<i>fl(lume) bosina</i>	The river Bosna (Bosnia-Herzegovina)	Bosna River	Река Босна
<i>fl. bu.. .niza</i>	A river that seems to flow down the eastern slopes of the Dinaric Alps; unidentified	Butišnica River, a tributary of Krka River (near Knin)	Река Бутишница, притока Крке код Книна
<i>fl(lume) boiana</i>	The river Boiana (Buenë)	Bojana River, the border river between Albania and Montenegro	Река Бојана, гранична река између Албаније и Црне Горе
<i>f(lume) draua</i>	The Drava River, which arises in Italy and then flows through Austria, Slovenia and Croatia	Drava River	Река Драва
<i>f(lume) drina</i>	The river Drina (Montenegro-Serbia)	Drim River (old name Drin)	Река Дрим (стари назив Дрин)
<i>drina</i>	-	Drina River	Река Дрина
<i>danu bio</i>	The inscription appears in the delta of the Danube River	Danube River	Река Дунав
<i>f(lume) ischra,</i> <i>f(lume) ischira</i>	A tributary of the Danube River which flows through Bulgaria; it is the Iskar River	Iskar River	Река Искар
<i>f(lume) mariza</i>	The Meric River, which marks the border between European Turkey and Greece	Maritsa River (Evros or Meric)	Река Марица
<i>nisaria</i>	Place ... apparently in Serbian territory	Nišava River	Река Нишава
<i>fl(lume) moraua</i>	River, border between the Czech Republic and Slovakia and between Austria and Slovakia	West Morava, a river in Serbia	Западна Морава, река у Србији
<i>fl(lume) moraua pizola</i>	River Morava Pizola: Western Morava or Moravica (Serbia)	South Morava	Јужна Морава
<i>narente</i>	Place at the mouth of the river Narenta (Neretva)	Neretva River and Neretva parish (župa)	Река и жупа Неретва
<i>fl(lume) saua</i>	The Sava River	Sava River	Река Сава
<i>fl(lume) tisa</i>	The Tisza River	Tisza River	Река Тиса
<i>f(lume) Iesava</i>	-	Jezava River, a tributary of the Danube	Река Језава, притока Дунава
Seas, islands, capes, straits			Мора, острва, ртови, теснаци
<i>EGEVM</i>	Aegean Sea	Aegean Sea	Егејско море
<i>Arcipielego Sio</i>	the island of Schios (Khios, Greece)	Chios Island	Острво Хиос
<i>bosforos</i>	The Strait of the Bosphorus	Bosphorus	Босфор теснац
<i>chagliachra</i>	Kaliakra Point, on the west coast of the Black Sea (Bulgaria)	Kaliakra, a cape and fortress near Varna, according legend a tomb of Saint Nicholas.	Калиакра, рт и тврђава код Варне, по легенди гроб Св. Николе
<i>stalimene</i>	Venetian name for the island of Lemnos	Lemnos Island	Лемнос острво

<i>eubo ea</i>	Euboea or Negroponte (Greece)	Euboea Island	Еубеја острво
<i>cefalonia</i>	Cephalonia (Greece)	Cephalonia Island	Кефалонија острво
<i>corfū</i>	Corfu (Greece)	Corfu Island	Крф острво
<i>Crete</i>	Crete	Crete Island	Крит острво
<i>ducato</i>	Cape Dukaton, on the the island of Lefkada	Cape Dukaton, on the island of Lefkada	Рт Дукатон на о. Лефкада
<i>maliō</i>	Capo Maléas, in the Peloponnese; in the nautical maps of the day, Capo Matapan	Cape Matapan, also known as Cape Taenarum, the end point of the Balkan Peninsula	Рт Матапан, познати и као Рт Тенар, крајња тачка Балканског полуострва
<i>rodi</i>	Rhodes	Rhodes	Родос острво
<i>spa-da-</i>	Cape Spátha, on Crete	Cape Spatha (Ákra Spánta, ancient Psakon), the northernmost point of Crete	Рт Спата на северу Крита (Ákra Spánta, антички Псакон)
<i>zitarea</i>	The island of Citera (Khítira, Greece)	Khítira	Китера острво
<i>SIN(VS)</i> <i>AD RIATIC(VS)</i>	The Adriatic Sea	The Adriatic Sea	Јадранско море
<i>liesna</i>	The island of Lesina, nowadays Hvar	Lesina (island of Hvar)	Лесина, острво Хвар
Mountains			Планине
<i>mo(n)s (haem)ona</i>	Interpretation uncertain. The name appears near Varna (Varna, Bulgaria)	Haemus mons, mountain ridge	Хемус монс, Централно било
<i>mo(n)s chate ne</i>	Mountains Catene? Perhaps the Transylvanian mountains in Central Rumania	Șar planina mountains	Шарске планине
<i>monte de murlachia</i>	Mountains of Murlachia. The Velebit range of mountains (Croatia), in the region then called Morlacchia	Vlach mountains, Dinaric mountains in the hinterland of the Croatian coast	Влашке планине, Динарске планине у залеђи хрватског приморја
<i>Vele[bit]?</i>	---	Velebit (?). Unreadable text between Zadar and Senj	Велебит (?). Нејасан текст између Задра и Сења.
<i>mo(n)s oli(m)po</i>	Mount Olympus	Mount Olympus	Олимп
<i>Qui è el p passo de li costorna</i>	Here there is the Costorna Pass. This is Skotina, at the foot of Mount Olympus	pass - gorge between Larisa (on a map marked Larso) and Platamon	Пут или прелаз између Ларисе (на карти Larso) и Платамона
Countries and regions			Земље и области
<i>Achaia</i>	Achaea, region of the Peloponnese (Greece)	Achaea	Ахаја
<i>ALBANIA, alba nia</i>	Albania. The inscription appears at three different points to mark the borders of the region	Albania	Албанија
<i>archadia</i>	Arcadia (Greece)	Arcadia	Аркадија
<i>BOLGARIA, bolgaria</i>	Bulgaria	Bulgaria	Бугарска
<i>bosina</i>	Bosnia	Bosnia	Босна
<i>cara(n)tana</i>	Latin name for the modern-day Carinthia	Carinthia	Корушка
<i>craina</i>	Craina is a region of modern-day Croatia	Krajina Parish, between Skadar Lake	Жупа Крајина, између Скадарског

		and the sea	језера и мора
<i>cragna</i>	The ancient Carniola	Carniola	Крањска
<i>crou atia</i>	Croatia	Croatia	Хрватска
<i>duca me de athenes</i>	Duchy of Athens	Athens	Атина
<i>epi rus</i>	Epirus (Greece-Albania)	Epirus	Епир
<i>EVROPA</i>	Europa	Europe	Европа
<i>Istria</i>	The Istrian peninsula	The Istrian peninsula (Croatia)	Истра, полуострво у Хрватској.
<i>mace donia</i>	The historic region	Macedonia, a historic area north of Thessaloniki	Македонија, историјска област северно од Солуна
<i>panonia -in-ferior</i>	Historically, Lower Pannonia; it corresponds approximately to what is now part of Slovenia	Lower Pannonia, marked in the mountain region of Croatia	Доња Панонија, обележена у планинској Хрватској
<i>vngaria oue[r] panonia superior</i>	Ancient Roman province in the valley of the Danube River	Hungary or Upper Pannonia	Угарска или Горња Панонија
<i>p(r)incipio de dalma tia</i>	Beginning of Dalmatia	The beginning of Dalmatia. Venice considered the Bay of Kotor as part of Dalmatia	Почетак Далмације. Венеција је сматрала Боку Которску делом Далмације.
<i>p[rovincia] na rente</i>	Place at the mouth of the Narenta River (Neretva).	Neretva Parish	Жупа Неретва
<i>p(rouincia) Sere(n)</i>	Province of Seren. The modern-day Zrenjanin.	Parish of Seret (or Siret), Romania	Жупа Серет (или Сирет), Румунија
<i>p(rouincia) de stephano</i>	Province of Stephano. Note (Falchetta 2006): In Craina, Croatia	The land of Stefan Vukčić Kosača	Земља Стефана Вукчића Косаче
<i>p(rouincia) del cape tano</i>	Province of Capetanio. Note (Falchetta 2006): In Craina, Croatia; unidentified	The land of Hrvoje Vukčić	Земља Хрвоја Вукчића
<i>p(rouincia) de alegreto</i>	Province of Alegreto. Note (Falchetta 2006): In Servia; unidentified	Land of Radoslav Pavlović (Allegretto = Radoslav)	Земља Радослава Павловића (Allegretto = Радослав)
<i>Servia</i>	Serbia	Serbia	Србија
<i>fosse da oro et arçento</i>	Mines of gold and silver. Mines in Serbian territory; probably the deposits of Bor and Majdanpek.	Mines of silver and gold. surroundings of Novo Brdo, Old Serbia	Рудници сребра и злата околина Новог Брда, Стара Србија
<i>p(rouincia) SERIEMA</i>	Province of Seriema. The ancient Sirmium, nowadays Sremska Mitrovica	Province of Srem	Провинција Срем
<i>p(rouincia) slouigna</i>	Province of Slovigna. Slovenia.	Slavonia	Славонија
<i>pela gonia</i>	Pelagonia (Macedonia)	Pelagonia	Пелагонија
<i>pelopo ne(n)sus</i>	Peloponnese (Greece)	Peloponnese	Пелопонез
<i>p(rouincia) scuri(n)</i>	Provincia Seren (Zrenjanin), to the north of Belgrade	Severin district (today Caraş-Severin) in Romania	Округ Северин (данас Караш-Северин) у Румунији.
<i>p(rouincia) temesuai</i>	Province of Temesuai. The region of Timisoara	Parish of Timisoara	Жупа Темишвар
<i>porte de fero</i>	Iron Gates. The narrow gorge through which the Danube River flows, on the Romania-Serbia border	Djerdap, Danube River Gorge	Ђердап, клисура Дунава
<i>tesali</i>	Thessaly (Greece)	Thessaly	Тесалија

<i>Traçia. "trazia fi di ta da thyras fiol de iafet "</i>	Historic region, straddling the border of modern-day Greece and Turkey. Trazia was named after Thyras, son of Iaphet. In Genesis, 10.2, Tiras is listed amongst the sons of Iaphet: "The sons of Japheth; Gomer, and Magog, and Madai, and Javan, and Tubal, and Meshech, and Tiras".	Thrace	Тракија
<i>P(rouincia) ueria</i>	Province of Veria. Perhaps the province of the Vardar River (Macedonia).	Province of Veria, today the town of Veroia. In the Middle Ages, the parish of Berea in northern Greece	Провинција Верија, у средњем веку жупа Бер на северу Грчке, данас варош Вероја
<i>vlachia pizo la</i>	The historic region of Walacchia	Little Wallachia, in Thessaly, named after Vlachs	Мала Влашка, у Тесалији, названа због бројних Влаха
<i>vlachia pizo la</i>	The historic region of Walacchia	Little Wallachia, Romania	Мала Влашка, у Румунији
<i>vlachia gra(n) da</i>	The historic region of Walacchia	Great Wallachia, Romania	Велика Влашка, у Румунији
<i>ÇAGORA</i>	The region of the modern-day Stara Zagora	Zagora, Stara Zagora region	Загора, регион Стара Загора
Cities			Градови
<i>adrianopoli</i>	The modern-day Edirne, in European Turkey	Adrianople, Edrine	Адрианопољ, Једрене
<i>albareal</i>	Alba Regalensis was the name of the modern-day Stuhlweißenburg (Hungary)	Székesfehérvár, city in Hungary	Стони Београд, Сехешфехервар
<i>Alto luogo</i>	High Place	Visoko, Bosnia	Високо, у Босни
<i>an tiua ri</i>	Bar (Montenegro)	Bar, a port city in Montenegro (mentioned in 1216)	Бар, лучки град у Црној Гори. Помиње се 1216.
<i>Athene</i>	Athens	Athens	Атина
<i>belgrado</i>	Belgrade (Serbia)	Belgrade	Београд
<i>bexe uic</i>	Vasenica (Bosnia-Herzegovina)	Deževica, a medieval iron smithy "Dexeuce" near Kreševo and Fojnica	Дежевица, средњовековна ковница гвожђа "Dexeuce" код Крешева и Фојнице.
<i>borazo</i>	Just to the south-east of Belgrade; unidentified	Borač, the residence of Empress Milica and despot Stefan Lazarević, between Gornji Milanovac and Knić, Serbia	Борач, резиденција царице Милице и деспота Стефан Лазаревића, између Горњег Милановца и Кнића, Србија
<i>boboac</i>	Place in Bosnia, perhaps corresponding to the modern-day Bobica	Bobovac, the capital city in medieval Bosnia	Бобовац, престони град у средњовековној Босни
<i>bra(n)duch</i>	Identification uncertain; perhaps Slavonski Brod, on the border between Croatia and Bosnia	Vranduk, on the river Bosnia	Врандук, на реци Босни
<i>butra(n)to</i>	Butrinto (Albania)	Butrint, in southern Albania	Бутринт, на југу Албаније
<i>cha(n)dia</i>	Candy on the island of Crete, now Iraklion	Candia, Heraklion in Crete	Кандија, Ираклион на Криту
<i>castel la-go-</i>	In the region of Croatia; unidentified	Kastel Jezero, on the Pliva River in B&H	Кастел Језеро, на Пливи у БиХ

<i>castorea</i>	Kastoria (Greece)	Kastoria, a city in Greece	Касторија, град у Грчкој
<i>c(au)o de le colone</i>	Cape of the Columns. The modern-day Cape Sunio, in the Eastern Peloponnese	Cape Sounion, at the southern end of Attica	Рт Сунион, на јужном крају Атике
<i>ceresig(n)er</i>	In the provincia del Capetanio; unidentified	Črešnjevo (Trešnjevac), fortification near Konjic (B&H)	Чрешњево (Трешњевац), утврђење код Коњица (БиХ).
<i>chani a</i>	Khaniá, on Crete; this form of the name is rather different to the usual Venetian Canea	Chania, a city on the island Crete	Хања, Ханија, град на Криту
<i>cinan</i>	To the west of the Danube River, apparently opposite Belgrade; perhaps Cinka, suburb of Szekszard	Kovin, on the left bank of the Danube River near Smederevo	Ковин, на левој обали Дунава близу Смедерева
<i>clare(n)za</i>	The modern-day Killini (Greece)	Killini, on the shores of the Ionian Sea	Килини, на обали Јонског мора
<i>co lo(m) ba io</i>	The ancient Corbavia (Eastern Croatia), the modern-day Krbav	Golubac (lat. Columba - pigeon), at the entrance to Djerdap Gorge	Голубац (лат. columba - голуб), на улазу у Бердап
<i>co(n)-stantino-poli</i>	The absence of any reference to the fall of Constantinople to the Turks suggests that the latest possible date for the composition of the planisphere is 1453. See also Questa nobillissima città de constantinopoli etc. 1742.	Constantinople. The Turks conquered it in 1453. and renamed Istanbul, which means that the map is older than that date	Константинопољ. Турци су га освојили 1453. године и преименовали у Истанбул, што значи да је карта старија од тог датума
<i>cora(n)to</i>	The form Coranto is common in the nautical cartography of the day; nowadays Corinth (Greece).	Corinth, a port city in Greece	Коринт, лучки град у Грчкој
<i>cosi</i>	Perhaps the region of Konjuh (Bosnia-Herzegovina)	Kozao, Kozograd near Fojnica	Козао, Козоград код Фојнице
<i>cratoa</i>	Probably Craiova, in Rumania	Kratovo, in the Northern Macedonia, is mentioned in 1442	Кратово, у Северној Македонији, помиње се 1442.
<i>creso uo</i>	Kreševo (Bosnia-Herzegovina)	Kreševo, a mining town in medieval Bosnia	Крешево, рударско место у средњовековној Босни
<i>cruia</i>	Croia or Kruja (Albania).	Kruja, Albania	Круја
<i>crusenaci</i>	Near Belgrade; perhaps the modern-day Dragovac	Kruševac, a capital of Serbia in the 14 th century	Крушевац, у XIV веку био престоница Србије
<i>dolceg(n)o</i>	Ulcinj (Montenegro).	Ulcinj, a port in Montenegro	Улцињ, лука у Црној Гори
<i>drie ua sto</i>	In the region of the Drin River (Albania)	Drivost, Drishti in Albania	Дривост, Дришти у Албанији
<i>duracam</i>	Near the southern bank of the Danube River, not far from the so-called porte de fero, this pass from the valley of the Danube River into Dacia was the route taken by Trajan's forces when conquering the region	Drastar, today's city of Silistra on the Danube River	Драстар, данашњи град Силистра на Дунаву
<i>durazo</i>	Durazzo, Durrës (Albania)	Durres, a port in Albania	Драч, лука у Албанији
<i>eno</i>	Enez, on the coast of European Turkey; Ainos is discussed by STRABO	Enez (Ainos), a city in the European part of Turkey, on the shores of the Aegean Sea	Енос, на обали Егејског мора, у европском делу Турске.
<i>exina (?)</i>	The reading is uncertain; to the south of Athens	Non identified	Неидентификован

<i>falcon</i>	Falcon?	Soko, on the banks of the Pliva River, Bosnia	Соко, на обали Пливе, Босна
<i>fanaro</i>	Without specific location within the territory of Albania; it indicates the presence of a lighthouse	Fanarion	Фанарион
<i>feteleo</i>	Place in Greece, whose position may correspond to that of the modern-day Falanna; this form - though the reading here is uncertain.	Pteleon, Pteleum, at the entrance to the Pagasetic (Volos) Gulf in Greece	Птелеон, Птелеум, на улазу у Волоски залив у Грчкој
<i>fiume</i>	Rijeka (Croatia); Fiume is the Italian name	Rijeka, a port city in Croatia	Ријека, град у Хрватској
<i>fisco</i>	---	Svishtov?	Свиштов?
<i>forno</i>	Near Craina 1980; unidentified	Peć, city in Serbia	Пећ, у Србији
<i>..niza</i>	---	Fojnica (?), a mining town in medieval Bosnia	Фојница (?), рударско место у средњовековној Босни
<i>iaice</i>	Jajce (Bosnia-Erzegovina)	Jajce, the town of Hrvoje Vukčić, in Bosnia	Јајце, град Хрвоја Вукчића, у Босни
<i>lasolla (?)</i>	The reading is uncertain; perhaps, Malessina (Greece)	Malessina in Ftiotida, or Galaxida, in the Gulf of Corinth	Вероватно Малесина у Фтиотиди, или Галаксида у Коринтском заливу
<i>iorgio grando</i>	Today Ogradena Novae, on the Danube River. The toponym is, however, given on the southern rather than the northern bank of the river	Ruse, port on the Danube River (Bulgaria)	Русе, лука на Дунаву (Бугарска)
<i>iorgio pi zollo</i>	The modern-day Ogradena Veche, on the Danube River	Giurgiu, port on the Danube River (Romania)	Ђиурђиу, лука на Дунаву (Румунија)
<i>ianifixar</i>	Yanitsa, in Greek Macedonia	Yannitsa, a market town in the district of Pella, in northern Greece	Јаница, пазар град у округу Пела, у северној Грчкој
<i>lacedemo(n)ia</i>	The is the ancient name for the city of Sparta (Greece)	Lacedaemonia, the ancient Greek name for Sparta	Лакадемонија, антички грчки назив за Спарту
<i>larso</i>	Larissa (Greece)	Larissa, the largest city in Thessaly	Лариса, град у Тесалији
<i>larta</i>	Arta (Greece). The form Larta is common in the nautical cartography of the day	Arta, a city in Epirus, Greece	Арта, град у Епиру, Грчка
<i>lat(r)a</i>	Opposite Corfu, it corresponds to the modern-day Igoumenitsa (Greece)	Igoumenitsa, near Corfu	Игуменица, близу Крфа
<i>lexio</i>	Alessio, Lezhë, city and region in Albania.	Lezhë (lat. <i>Allexio</i> , ital. <i>Alessio</i>), near the mouth of Drim River	Љеш (лат. <i>Allexio</i> , итал. <i>Alessio</i>), близу ушћа Дрима
<i>lepanto</i>	Lepanto (Greece)	Lepanto, today's Nafpaktos	Лепанто, данашњи Нафпактос у запад. Грчкој
<i>meseuria</i>	The city of Mesembria??(STRABO, 265.18). In nautical cartography, Mesember or Mexenber corresponds the the modern-day Nessebar (Bulgaria), on the west coast of the Black Sea	Nessebar, an ancient city and port on the Black Sea near Burgas	Несебар, антички град и лука на Црном мору код Бургаса
<i>madi sa</i>	Probably the region of the Medvednica Mountains, near Zagreb (Croatia)	Modruš, now a village. During the Middle Ages Modruš was the seat of the parish, diocese and noble Frankopan	Модруш, село а у средњем веку био седиште жупаније, бискупије и племићке породице Франкопани

		family	
<i>nasela</i>	Unidentified place in the southern Peloponnese	Unidentified place	Неидентификовано место
<i>maluasia</i>	Monemvasia, in the Peloponnese	Monemvasia, in the south of the Peloponnese	Монемвасија, на крајњем југу Пелопонеза
<i>misitra</i>	Mistras, in the Peloponnese	Mistra, the capital of the Despotate of the Morea, near Sparta	Мистра код Спарте, престоница Морејске деспотовине
<i>napoli</i>	Nauplion, for which the Venetian name was Napoli di Romania (Greece)	Nauplion, a port city in the Peloponnese	Нафплио (енгл. Nauplion), лучки град на Пелопонезу
<i>nicopoli</i>	The ancient Nicopolis ad Istrum, built by Trajan to celebrate his victory over the Dacians. It stood at the confluence of the Athrys and Danube	Nikopol, a port city on the Danube River, Bulgaria	Никопољ, лучки град на Дунаву, Бугарска
<i>nuoua barda ouer nuo uo mo(n)te</i>	Nuova Barda or New Mountain. Note (Falchetta 2006): Novi Bazar or Novi Pazar (Serbia)	Novo Brdo, in the Middle Ages, Glam silver and gold were produced here	Ново Брдо, у средњем веку у околини се производило гламско сребро и злато
<i>olouo no</i>	Livno (Bosnia-Erzegovina).	Olovo, mining town (B&H)	Олово, рударско место у БиХ
<i>orecho uach</i>	The modern-day Ogradena Veche (Romania), near the so-called Porte de Fero on the left bank of the Danube River	Oryahovo, in the Vratsa Province, in Bulgaria	Орјахово, у области Враца, у Бугарској
<i>parnasos</i>	Mount Parnassus, to the north of Athens	Parnassus, in Greece	Парнас, у Грчкој
<i>pat(r)as</i>	Patras (Greece)	Patras, a port city in Greece	Патрас, лука у Грчкој
<i>" Qui fo ma(r) tu(ri)zà s(an)c(t)o andrea ap(osto)lo "</i>	Here St. Andrew the Apostle was martyred. St. Andrew the Apostle was crucified at Patras in 60 AD.	"Here St. Andrew the Apostle was martyred". St. Andrew the Apostle was crucified in 60 AD.	"Овде је страдао апостол Андреј". Св. Андреј је разапет на крст 60. г.
<i>plata noua</i>	Platanos (Thessaly, Greece)	Platamon, in Thessaly	Платамон, у Тесалији
<i>phylipo(poli)</i>	The ancient Philippopolis, nowadays Plovdiv (Bulgaria), conquered in 342 BC by Philip II of Macedonia	Plovdiv, in Bulgaria. Named after Philip II of Macedonia	Пловдив, у Бугарској. Добио име по Филипу II Македонском
<i>" qui na q(ue) alex andro "</i>	Here Alexander was born [Alexander the Great's birth place]	"Here Alexander was born" (Alexander the Great)	"овде је рођен Александар" (Македонски)
<i>phylip(us)</i>	Philippi, the site of the famous battle of Octavian and Mark Anthony against Brutus and Cassius.	Philippi, an ancient city northwest of Kavala in Greece	Филипи, антички град сз од Кавале у Грчкој
<i>porto lion</i>	Porto Leon; this was the ancient name for Piraeus, the port of Athens	Piraeus, the main port of Athens and all of Greece	Пиреј, главна лука Атине и целе Грчке
<i>p(r)istina</i>	Pristina (Kosovo, Serbia)	Priština, the capital of the province of Kosovo and Metohija (Serbia)	Приштина, главни град покрајине Косово и Метохија (Србија)
<i>rag usi</i>	Ragusa, Dubrovnik (Croatia)	Ragusa, Dubrovnik	Рагуза, Дубровник
<i>(t)rna uo</i>	On the Ischra River (Iskar). Perhaps Trifonovo	Trnovo, on the Jantra River	Трново, на реци Јантра
<i>rendina</i>	Rendina, in Chalcidice (Greece). Transcribed twice.	Rendina, an ancient colony of Eion along the shores of Strymonian or Orfano Gulf	Рендина, древна колонија Еион дуж обала Струмичког или Орфанског залива.

<i>saigabria</i>	Zagreb	Zagreb	Загреб
<i>sala mon</i>	Toponym in the far east of the island of Crete	Unknown place in Crete	Непознато место на Криту
<i>salanche me</i>	Opposite Belgrade, to the north of the Danube River; unidentified.	Slankamen, on the Danube River upstream from Zemun	Сланкамен, на Дунаву узводно од Земунa
<i>saline (?)</i>	Salt Deposits. Indication to the north of Athens	Unreadable, maybe Salamis	Нечитко, можда Саламина
<i>salonichi</i>	Thessaloniki (Greece)	Thessaloniki, a port city in Greece	Солун, лучки град у Грчкој
<i>sandimitro</i>	Perhaps a corrupt form of Sremska Mitrovica	Sremska Mitrovica	Сремска Митровица
<i>santa (croce)</i>	Apparently in the territory of Croatia; unidentified.	Križevci	Крижевци
<i>Scopi. "Scopi é sui confini de al bania, s(er)uia, bolgaria e macedonia"</i>	Skopje, Macedonia	Skopje. "Skopje is on the border of Albania, Serbia, Bulgaria and Macedonia"	Скопље. "Скопље је на граници Албаније, Србије, Бугарске и Македоније"
<i>scutari</i>	Scutari, Shkoder, city and region in Albania	Skadar, Shkodra	Скадар, Скодра
<i>scuri(n)</i>	In the provincia Seren (Zrenjanin), to the north of Belgrade	Turnu Severin (downstream from Djerdap)	Турну Северин (низводно од Ђердапа)
<i>segedin</i>	To the north-west of Tochai (Tokaj, Hungary)	Szeged	Сегедин
<i>segna</i>	On the Croatian coast, opposite the island of Krk (Veglia, in Italian)	Senj, known as "the city of Uskoks"	Сењ, познат као "град ускока"
<i>sere</i>	Just to the south-west of the indication Qui naque Alexando; unidentified	Ser, Serres. The "Dušan Code" was adopted here.	Сер, Серез. Овде је донесен "Душанов законик".
<i>sibinicho</i>	Sibenik, Croatia	Šibenik, a city in Dalmatia	Шибеник, град у Далмацији
<i>sine derevo</i>	The modern-day Smederevo, on the Danube River	Smederevo	Смедерево
<i>sithia</i>	Sithia, on the island of Crete	Sithia, on the island of Crete	Ситија на острву Крит
<i>sophia</i>	Sofia, Bulgaria	Sofia, the capital of Bulgaria	Софија, престоница Бугарске
<i>spala to</i>	Spalato, Split (Croatia)	Split, a city in Dalmatia	Сплит, град у Далмацији
<i>stag(n)o</i>	Just to the north of Ragusa (Dubrovnik), this general indication is derived from nautical cartography and refers to the presence of marshland and/or lagoons near the coast.	Ston, near Dubrovnik. In 1292, Tsar Dušan gave "Stangrad" (Ston) with 2,000 residents to the Serbian monastery Hilandar.	Стон, код Дубровника. Цар Душан је 1292. поклонио "Станград" (Стон) са 2.000 душа манастиру Хиландару
<i>Stag(n)ora</i>	Dimitar V. Dimitrov (2020-02-12): Identification of "Stagnora" as the harbour town of Stagnara/Stagnaira/Staniera, corresponds to the modern-day town of İğneada (Turkey)	Stagnar, near Ineada or Igneada on the Black Sea coast, near the Turkish-Bulgarian border	Стагнара, код места Инеада или Игнеада на обали Црног мора, близу турско-бугарске границе
<i>stalaci</i>	Kostolac, to the east of Belgrade, near the Danube River	Stalać, a town on the South Morava River near the confluence of the South and West Morava	Сталаћ, град на Јужној Морави, близу саставка са Западном Моравом
<i>stipi</i>	Štip (Macedonia)	Stip, mentioned in the charter of Stefan Dečanski in 1328.	Штип, помиње се у повељи Стефана Дечанског 1328.
<i>stiri</i>	Aghios Sotiras, to the north of Athens (Greece)	Agios Sotiras, SW from Athens	Агиос Сотирас, сз од Атине

<i>torte</i>	The modern-day Tortoman (Romania)	Tortoman (Romania)	Тортоман (Руминија)
<i>tochai</i>	Tokaj (Hungary)	Tokaj (Hungary)	Токај (Мађарска)
<i>trau</i>	Trogir, Croatia	Trogir, a city in Dalmatia	Трогир, град у Далмацији
<i>t(r)icana</i>	Perhaps the ancient Tricca, now Trikkala (Thessaly, Greece)	Trikkala, a city in Thessaly	Трикала, град у Тесалији
<i>t(r)istia</i>	On the Danube River, downstream from the porte de fero	Trastenik, a village near Pleven (?)	Трастеник, можда село код Плевена (Бугарска)
<i>ualona</i>	Valona (Vlora, Albania)	Vlona (Vlora), a port in Albania	Валона, лука у Албанији
<i>uarna</i>	the city on the west coast of the Black Sea	Varna, a port on the Black Sea	Варна, лука на Црном мору
<i>uelagrada</i>	Given the position, this could be Belobrod (Kosovo)	Berat, the slavic name is Belograd. In southern Albania.	Берат, словенски назив Белоград (Јужна Албанија)
<i>iudini</i>	Upstream from the porte de fero, in Rumania	Vidin, a port on the Danube River	Видин, лука на Дунаву
<i>uuilach</i>	In the territory of Hungary, near Tochai	Világos (county Arad, comune Șiria) in the territory of Romania	Вилагош, у Румунији (округ Арад, општина Ширија)
<i>zagora</i>	Place and region (Çagora) that corresponds to the modern-day Stara Zagora (Bulgaria)	Old Zagora	Стара Загора
<i>ziante</i>	Zante (Greece)	Zakintos (ital. Zante)	Град Закинтос, итал. Занте
<i>zara</i>	Zara, Croatia	Zadar, a city in Dalmatia	Задар, град у Далмацији
<i>zara ue chia</i>	Old Zara. The village Zara Vecchia not far from Zara, was destroyed in the war between Venice and Hungary	Biograd na Moru, literally "Old Zadar"	Биоград на мору, "Стари Задар"
<i>xemila</i>	The modern-day Zemun, part of Belgrade	Zemun, now part of Belgrade	Земун, сада део Београда

Conclusion

Italian geographers and cartographers in the Middle Ages and the era of Humanism and the Renaissance significantly influenced the formation of the geographical image of the world. Their contribution to the geographical knowledge and mapping of the Balkan Peninsula, which was almost unknown in European intellectual circles, is especially significant. Map of Fra Mauro, a monk from the monastery of St. Michael on the island of Murano in Venice, represents progress in relation to Ptolemy's "Geography" as well as to medieval monastery maps of the *mappae mundi* type, both from the scientific point of view and from the geographical content, methodology and symbolism. This map has not provided an ordinary image of the then known world. It is a geopolitical project that cartographically shows the concrete possibility of connecting the entire ecumene with a network of waterways and in a visionary way suggests the possibility of a navigable link between the Atlantic and Indian Oceans around African continent. The map was innovative at that time, in terms of ideas about the physical-geographical structure of the world, and even more in terms of the cultural landscape of the Old World. The Balkan Peninsula is shown more precisely on that map than on previous maps, and the multitude of countries, rivers, cities, roads, indicates that the author knew this area very well, and also the Slavic language perhaps. Fra Mauro's map contributed to the affirmation of Slavic names at the expense of Latin ones, which dominated Ptolemy's maps during the Renaissance, and to the introduction of many toponyms into the European geographical nomenclature.

Acknowledgements

The paper is the result of a project of the University of Belgrade – Faculty of Geography, funded by the Ministry of Education, Science and Technological Development of Serbia.

© 2021 Serbian Geographical Society, Belgrade, Serbia.

This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Serbia

References

- Alessandro, S. (2014). *Maps of Paradise*. USA: The University of Chicago Press.
- Cattaneo, A. (2011). *Fra Mauro's Mappa Mundi and Fifteenth-Century Venice*. *Terrarum Orbis: History of the Representation of Space in Text and Image*, 8. Turnhout: Brepols. 470.
- Cattaneo, A. (2016). European Medieval and Renaissance Cosmography: A Story of Multiple Voices. *Asian Review of World Histories* 4, 1, 35-81, The Asian Association of World Historians. doi: <http://dx.doi.org/10.12773/arwh.2016.4.1.035>.
- Choubey, A. N. & Bansal, T. (2017). Maps and Mapmaking in Medieval Times: A Retrospect. *Indian Cartographer*, 37, 41-47.
- Davies, S. (2012). The Wondrous East in the Renaissance Geographical Imagination: Marco Polo, Fra Mauro and Giovanni Battista Ramusio, *History and Anthropology*, 23(2), 215-234.
- Egel, N. A. (2014). Die Welt im Übergang. Der diskursive, subjektive und skeptische Charakter der "Mappamondo" des Fra Mauro, Heidelberg. Winter, 428.
- Falchetta, P. (2016). *Storia del Mappamondo di Fra' Mauro. Con la trascrizione integrale del testo*. Biblioteca Nazionale Marciana. Imago Nobilità del facsimile. Con la trascrizione integrale del testo. Editore: Imago (Rimini), 256.
- Fra Mauro's world map (2016). Rimini: Imago [1 map on 3 sheets: colour, canvas; sheets 85 x 250 cm + Commentary volume in English: Fra Mauro's world map: a history, by Piero Falchetta,

- translated by Jeremy James Scott (121 pages: illustrations (chiefly colour), maps (chiefly colour); 30 cm) + map at reduced scale on single sheet (85 x 85 cm)]. See <https://searchworks.stanford.edu/view/11737548> (accessed on 12 October 2019).
- Горшенина, С. (2010). Картографический образ Средней Азии у Фра Мауро: синтез на перекрестке различных знаний [Cartographical View of Central Asia by Fra Mauro: Synthesis at the Crossroads of Different Knowledge]. Civilizations and cultures of Central Asia in unity and diversity. *Proceedings of the International Conference*, 2009. International Institute for Central Asian Studies, Institute of History Academy of Science of the republic of Uzbekistan. Samarkand–Tashkent, 170-183.
- Grčić, M. (2018). The Balkans on the Geographical maps of Claudius Ptolemy. *Bulletin of the Serbian Geographical Society*, 98(2), 83-117. DOI: 10.2298/GSGD1802083G.
- Grčić, M. & Grčić, Lj. (2019). *Srbija i Balkan na geografskim kartama evropskih kartografa od II do XX veka*. Beograd: Geografski fakultet, 720 str.
- Grčić, M. (2020a). Geographical presentations of Serbia and the Balkans on Idrisi's map from 1154. *Herald of Geographical Society of Republika Srpska*, 24, 1-29. DOI 10.7251/HER2024001G.
- Grčić M. (2020b). Cartographic image of Serbia and other neighboring countries on the Balkan peninsula on the maps of Martin Waldseemüller from early 16th century. *Collection of papers*, Faculty of Geography, Unniversity of Belgrade, 68(2), 81-97. DOI: 10.5937/zrgfub2068081G.
- Грчић, М. (2020с). Име Србије и Балкана на старим географским картама европских картографа. *Глобус*, 45, 21-38. [Grčić, M. (2020с). Име Србије и Балкана на старим географским картама европских картографа. *Globus*, 45, 21-38.]
- Harvey, P. D. A. (2015) Fra' Mauro's World Map: A History, *Imago Mundi*, 67(1), 106-107, DOI: 10.1080/03085694.2015.974962.
- Licini de Romagnoli, P. (2020). Count Freducci's Nautical Charts, Papal Cartography, and Transmission: A Reply to Article by Chet Van Duzer (2017). *Humanities*, 17, 29-144. DOI: 10.6092/2240-7715/2020.1.33-148.
- Марпамондо ди фра Мауро, Библиотека Национале Марциана, Венеција. http://www.fraMauro_restauromarciana.venezia.sbn.it. Retrieved: 28. 06. 2021.
- Mauntel, C. (2018). Fra Mauro's View on the Boring Question of Continents. *Journal of Medieval Art and Architecture*, 6(3), 54-77.
- Nanetti, A. & Benvenuti, D. (2019). Animation of two-dimensional pictorial works into multipurpose three-dimensional objects. The Atlas of the Ships of the Known World depicted in the 1460 Fra Mauro's mappa mundi as a showcase. *Scientific Research and Information Technology Ricerca Scientifica e Tecnologie dell'Informazione*, 9(2), 29-46. DOI 10.2423/i22394303v9n2p29.
- Nanetti, A., Falchetta, P. (2019). Entry 'Monti Olimpo' (identified as Olympus of Thessalia / Olympus of Mysia (Bursa)). In Nanetti, A., Falchetta, P., Liu, DY., Vu, N. K. (Eds.). EHM – Fra Mauro's Map of the World (dated 26 August 1460).
- O'Doherty, M. (2011). Fra Mauro's World Map (1448-1459): Mapping, Mediation and the Indian Ocean World in the Early Renaissance: *Wasafiri*, 26(2), 30-36.
- Piani, C. (2020). Count Freducci's nautical charts, papal cartography, and transmission: A reply to article by Chet Van Duzer (2017) by Patrizia Licini de Romagnoli. *Humanities, Rivista online di storia, geografia, antropologia, sociologia*, 17(1), 29-144. DOI: 10.6092/2240-7715/2020.1.33-148.
- Pochmalicki, L. (2017). Ainsy Dict Marc Venitien: l'autorite du devisement du monde dans la cartographie de la renaissance, *Le Verger – bouquet*, 12, 1-11.
- Rukiye Özdemir (2010). Fra Mauro's Mappa Mundi. *Fatih Sultan Mehmet Vakif Univeristy*, 1-11.
- Van Duzer, C. (2017). Nautical Charts, Texts, and Transmission: The Case of Conte di Ottomano Freducci and Fra Mauro. eBLJ, 6.
- Vogel, K. (2011). Fra Mauro and the Modern Globe. *Globe Studies*, (57/58), 81-92. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/23993566>.

Оригинални научни рад

UDC 528.9(292.464)"14"

<https://doi.org/10.2298/GSGD2101111G>

Примљено: 22. маја 2021.

Исправљено: 11. јуна 2021.

Прихваћено: 23. јуна 2021.

Мирко Грчић^{1*}

** Универзитет у Београду, Географски факултет, Србија*

ФРА МАУРОВА КАРТА СВЕТА ИЗ XV ВЕКА – ТОПОНОМАСТИКА БАЛКАНА

Апстракт: Фра Маурова карта света је настала средином XV века и у то доба је представљала велики напредак у односу на птоlemeјевске географске и космографске представе које су до тада биле полазиште за сваки географски дискурс. Она спада у ред оних епохалних дела из доба хуманизма и ренесансе, која су обасјавала свет новом светлошћу и на тај начин покретала научну мисао напред. Фра Маурова карта је представљала афирмацију географије и картографије, које у то доба још нису биле конституисане као науке, и наговестила нова географска открића и истраживања. Циљ овога рада је да анализира географске представе Балканског полуострва на Фра Мауровој карти света. У тексту су наведени топоними Балканског полуострва и неких околних области и земаља, систематизовани у изворном облику и идентификовани у садашњем значењу. Посебна пажња посвећена је идентификацији текста карте, а такође објашњењу контекста, симболике и савременог значења појединих географских назива.

Кључне речи: Фра Мауро, Балканско полуострво, Србија, историјска географија, историјска картографија, топономастика

¹ mirko.grcic@gef.bg.ac.rs (аутор за кореспонденцију)

Увод

Фра Мауро Камалдолезе (око 1400 – 1459.), венецијански монах и космограф, био је велики ерудита и један од најзначајнијих европских картографа средином XV века. На медаљи која је посмртно искована у његову част, пише "cosmographus incomparabilis", што значи "неупоредиви космограф". Један кратер на Месецу носи његово име. У његовој радионици у манастиру Св. Михаила на острву Мурано у Венецији израђене су две јединствене карте света, које представљају домете средњовековне европске картографије (Mauntel, 2018). У манастирским регистрима се помињу његови сарадници Франческо да Церсо (Cherso) и Андреа Бианко. Презиме Церсо упућује да је можда пореклом са острва Цреса, што објашњава словенски корен неких топонима на карти. Бианко је био капетан млетачке галије и аутор поморског атласа (1436.) и карте света (1448.), а можда и карте света *Mappamondo Borgiano V* (око 1430.), која се чува у Ватиканској библиотеци (Biblioteca Apostolica Vaticana, *Borgiano V*). У новијој литератури појављује се теза да карту *Borgiano V* треба додати на листу радова Контеа ди Отомано Фредучија (Conte di Otomano Freducci) и да је израђена 1529 (Van Duzer, 2017).

Фра Мауро је 1457. године добио поручбину од португалског краља Алфонса V да изради карту света на којој ће бити представљена португалска географска открића.² Карта је испоручена наручиоцу почетком 1459. године, непосредно пред смрт Фра Маура, која је касније изгубљена.³ Реплику су урадили његови сарадници, вероватно А. Бианко (*Bianco*), годину дана касније за потребе венецијанске "Сињорије" (O'Doherty, 2011). Ова карта димензија скоро 2 x 2 m, права је атракција музеја Корер и библиотеке Марчијана (*Marciana - Biblioteca di San Marco*) у Венецији (Falchetta, 2016).

Фра Маурова *Mappamondo* је монументална округла пикториална карта света, пречника око 196 cm, израђена у боји на обрађеној телехој кожи (велуму) са четвртастим дрвеним рамом.⁴ Фра Маурову карту света је први описао и репродуковао на велуму Виљем Фразер у Лондону и Венецији 1804. године.⁵ Пласидо Зурла, такође члан конгрегације камалдолијанаца (Camaldolese) манастира Светог Арханђела Михала (San Michael di Murano) у Венецији, одштампао је 1806. године студију *Il Mappamondo di Fra Mauro Camaldolese*, која је скренула пажњу научних кругова на ову карту.⁶ Сантарем је у свом факсимил Атласу 1849. одштампао реконструкцију Фра Маурове карте.⁷ Венецијански фотограф Карло Наја (Carlo Naja) направио је 1871. године факсимил Фра Маурове карте *Mappa Mundi* у

² Winter, H. (1962). The Fra Mauro Portolan Chart in the Vatican. *Imago Mundi*, 16, 17-28; Falchetta, P. (1995). *Marinai, mercanti, cartografi, pittori. Ricerche sulla cartografia nautica a Venezia (sec. XIV-XV)*, *Ateneo Veneto*, 33, 7-109.

³ Almagia, R. (ed.), (1944). *Monumenta cartographica Vaticana*, Citta del Vaticano, I, 32-40; Ratti, A. (1988). A Lost map of Fra Mauro Found in a Sixteenth Century Copy. *Imago Mundi*, 40, pp. 77-85.

⁴ Harley, J.B. & Woodward, D. (1987). *The History of Cartography: Cartography in Prehistoric, Ancient and Medieval Europe and the Mediterranean*, 1, USA: University of Chicago Press; Tajoli, L. (1994). Die zwei Planisphären des Fra Mauro (um 1460), *Cartographica Helvetica*, 9, 13-16.

⁵ Frazer William: 1804, Manuscript on vellum: British Library, BL Add. MS 11267.

⁶ Zurla, P. (1806). *Il Mappamondo di Fra Mauro camaldolese descritto e illustrato da d. Placido Zurla dello stess'Ordine*, Venezia, 163.

⁷ Santarem, Manuel Francisco de Barros y Sousa de Vicomte de (1846). Note sur la mappemonde du cosmographe Fra Mauro. *Bulletin de la Société de Géographe*, Paris, 3e sér., 5, 251-252.

оригиналној величини (223 × 223 cm), која је била изложена на Светском сајму у Бечу 1873. године као највећа фотографија на свету (Сл. 1).

Поводом 700 годишњице рођења Марка Пола, репродукована је *Il Mappamondo di Fra Mauro* у обради Тулие Гаспарини Лепораће (1956),⁸ са предговором Роберта Алмађа.⁹ Пошто је карта великог формата, скоро 4 метра квадратна, презентовали су је у виду табли. Србија је приказана на табли XXIX. У посебном одељку "Trascrizione" (транскрипција) је наведен тумач назива. У таблама топоними су обележени арапским редним бројевима, наведене су координате, дипломатска и енглеска транскрипција.¹⁰ Деликатни рестаураторски радови карте завршени су 2012. године и потом је издата факсимилна репродукција са тумачем и транскрипцијом текста (Falchetta, 2016), мада има и погрешних идентификација топонима (Таб. 1).

Циљ овога рада је да преиспита нека досадашња тумачења Фра Маурове карте света и прецизира идентификацију топонима у њиховом савременом значењу на Балканском полуострву, и на тај начин допринесе правилном читању текста и разумевању контекста ове карте. Значајну основу у том послу представљају радови Г. Шкриванића.¹¹ Преломи речи у два или више редова су означени вертикалном цртом. Почетна слова имена држава, области, река и градова су као и на карти, негде мала а негде велика. Скраћена слова и недостајући делови назива стављени су у угласте заграде, на пример *p[rovincia]*.

Географски поглед на свет према карти Фра Маура

Фра Маурова "*Mappamondo*" одражава његов дискурзивни, субјективни и скептични поглед на свет на почетку епохе Великих географских открића и наговештава нови научни поглед на свет у духу хуманизма и ренесансе.¹²

⁸ Gasparini Leporace, T. (1956). *Comune di Venezia. Settimo centenario della nascita di Marco Polo 1254-1956. Il Mappamondo di Fra Mauro. Catalogo*, Introduction to color facsimile. Roma: Istituto Poligrafico dello Stato; Gasparini Leporace, T. (2001). *Il Mappamondo di Fra Mauro. Presentazione di Roberto Almagià*. Roma, Istituto Poligrafico dello Stato, 1956; ristampa 2001 (con la riproduzione in 46 fogli del mappamondo).

⁹ Almagià, R. (1956). *Il mappamondo di Fra Mauro*, facsimile ed. Rome.

¹⁰ Falchetta, P. (2006). *Fra Mauro's World Map, With a Commentary and translations of the inscriptions*, (con CD-ROM contenente la riproduzione del mappamondo in alta risoluzione). Turnhout, Brepols, 830.

¹¹ Шкриванић, Г. (1963). Fra Mauro, Il Mapmondo. Istorijski časopis - Historical Journal, 12-13, 1961-1962, Историјски институт САНУ, Београд, 157-166; Шкриванић, Г. (1979). Monumenta cartographica Jugoslaviae II, Историјски институт САНУ. Посебна издања, 18. Београд.

¹² Woodward, D. (dir.) (2007). *The History of Cartography. Cartography in the European Renaissance, Chicago et Londres*, The University of Chicago Press; Hamann, G. (1993). Fra Mauro und die italienische Kartographie seiner Zeit als Quellen zur frühen Entdeckungsgeschichte, in *Die Welt begreifen und erfahren - Aufsätze zur Wissenschafts- und Entdeckungsgeschichte*, Böhlau Verlag, Wien. S. 94-108; Gow, A. (2008). *Empirical Empire: Eurocentrism and Cosmopolitanism in the "last" Mappamundi (Fra Mauro)*, in *Europa im Weltbild des Mittelalters. Kartographische Konzepte*, Bd. 10 von *Orbis mediaevalis. Vorstellungswelten des Mittelalters*. Akademie Verlag, Berlin. S. 259-267; Cowan, J. (1996). *A Mapmaker's Dream: The Meditations of Fra Mauro, Cartographer to the Court of Venice*. Shambhala Publications, Inc. Boston, Mass.

Фра Мауро је црпио географска и космографска знања из класичних географских дела, као и из текућих информација које је могао да добије у Венецији (Vogel, 2011), али и из средњовековних манастирских *mapae mundi*, арапских а можда и кинеских карата, портоланских карата, таблица и алфabetних спискова географских објеката (Горшенина, 2010). Осим писаних извора, које је налазио у богатој манастирској библиотеци, Фра Мауро је своју карту актуелизовао новијим географским подацима на основу открића португалског принца Хенрика Морепловца на западној обали Африке, као и наратива Марка Пола и Николе Контија о централној и источној Азији.¹³

На тај начин је Фра Мауро, иако није путовао светом, успео да састави за оно доба веома детаљну карту света, реалистичнију и прецизнију од свих дотадашњих карата.¹⁴ Она садржи око 3.000 назива и стотине дидаскалија, панорамских цртежа градова, храмова, палата, путева, бродова (Cattaneo, 2011; 2016; Davies, 2012; Pochmalicki, 2017). То је права "визуелна енциклопедија"¹⁵ и "највећи споменик средњовековне картографије".¹⁶ Штавише, ова карта представља "мост између знања Истока и Запада" (Rukiye Özdemir, 2010), и спада међу најлепше средњовековне карте света (Choubey & Bansal, 2017).

Ова карта по облику, садржини и методологији израде подсећа на унапређени модел Херефордске карте света.¹⁷ У садржини и ликовним решењима преплићу се природни и антропогени елементи и прожимају се научни и теолошки хришћански поглед на свет, што је било уобичајено за средњовековне манастирске карте (Grčić & Grčić, 2019). Фра Мауро је познавао латински превод Птолемејеве "Географије" (Грчић, 2018). Можда је знао и за Ал-Идризијеву карту света (Грчић, 2020а). Али он је сумњао у тачност податка у класичним и средњовековним делима (Egel, 2014). Како сам каже, он је "настојао да провери оно што је написано путем дугогодишњих проучавања и контаката са личностима вредним поверења, које су својим очима виделе шта је исправно".¹⁸

Карта има грешака, но то јој не умањује значај. На пример, *Ranonia Inferior* је уписана на простору Лике и Горског Котара. На југу Африке је приказан непостојећи морски теснац који спаја Атлантски и Индијски окен, који се односио вероватно на морски пролаз између Афричког копна и острва Мадагаскар, кроз који је прошао Васко да Гама на путу за Индију након скоро тридесет година (1498).

¹³ Ramusio G.B. (1439). *Viaggio di Nicolò di Conti*, Retrieved from <http://www.larici.it/culturadellest/storia/soria/ramusio/conti/index.html#top>

¹⁴ Cattaneo, A. (2003). Fra Mauro Cosmographus Incomparabilis and his Mappamundi: Documents, Sources, and Protocols for Mapping, in *La Cartografia Europea tra Primo Rinascimento e Fine dell'Illuminismo. Atti di convegno Internazionale "The Making of European Cartography"* (Firenze, BNCF-EUI, 13-15 dicembre 2001, 213 in Studi, Accademia Toscana di Scienze e Lettere "La Colombaria", Leo S. Olschki Ed., Firenze, 19-48; Cattaneo, A. (2005). *La mappamundi di Fra Mauro Camaldolese. Venezia, 1450*. European University institute. Department of History and Civilisation. Thesis to obtaining the degree of Doctor in History and Civilisation. Florence.

¹⁵ Barber, P. (1989). Visual Encyclopaedias the Hereford and other Mappae Mundi. *The Map Collector*, 48, 7.

¹⁶ Almagià, R. (1956). *Il mappamondo di Fra Mauro, facsimile ed.* Rome.

¹⁷ Gow, A. (2006). Fra Mauro's World View. Authority and Empirical Evidence on a Venetian "Mappamundi". *The Hereford World Map: Medieval World Maps and their Context*, ed. by P. D. A. Harvey, BL Publishing, London, 405-414.

¹⁸ Peterca, M. i dr. (1974). *Kartografija*. Vojnogeografski institut, Beograd.

Класични свет или екумена (*oikumene*) је приказан као велика кружна планисфера на којој доминира копнена површина подељена морима на три континента - Азију, Африку и Европу, и окружена океаном. Приказ копна дат је као панорамски цртеж у боји, без скале и геометријске подлоге. Карта је оријентисана према југу, као што су биле оријентисане арапске карте и компаси. Текст и топоними су окренути од југа (на горњој страни карте) ка северу (на доњој страни). Црвеним кружићима сличним ружи ветрова су означене стране света, и центар света код Јерусалима. У угловима изван земаљског диска су такође округле космолошке представе: горе лево геоцентрични соларни систем према Птолемејевој "Географији"; горе десно четири сфере (према Еуклиду) које представљају четири елемента према Емпедоклу (земља, вода, ватра и ваздух); доле десно планета Земља као глобус са екватором, повратницима и половима. У доњем левом углу, који означава североисток, приказан је рај у виду минијатуре округлог Еденског врта, према Првој књизи Мојсијевој (Књига постања: 2), коју познаваоци приписују сликару Леонарду Белинију. Рај је приказан као посебан ванземаљски свет, а присуство Бога, Адама и Еве симболизује његову духовну и телесну суштину, у складу са учењем Светог Аугустина. Земаљски свет представљен је као Аугустинов "Божји град", са лепим илустрацијама градова и царских палата. На копненој површини представљени су елементи рељефа и хидрографије, цртежи градова и палата, рудници, комуникације, топоними. Карта садржи 53 минијатурна цртежа различитих бродова који се класификују у 8 група (Nanetti, Benvenuti, 2019). Овај мали атлас бродова сугерише могућност повезивања света морским путевима. Бројне дидаскалије су писане на залепљеним исечцима пергаментa.

Балканско полуострво на карти света Фра Маура

Топономастика Балканског полуострва на Фра Мауровој карти допринела је афирмацији словенских назива на рачун латинских.¹⁹ Географска имена градова, жупа, области, земаља, река, планина су италијанизирана, али се ипак препознаје њихов словенски корен. Карта нема математичку основу али су топоними ипак релативно добро распоређени, што указује да је аутор карте прилично добро познавао овај део Европе. Највише топонима односи се на лучке градове, тргове, рударска места, управна средишта и слично. Исто се може рећи и за карту Валдземилера, која је настала око 50 година касније (Грчић, 2020б). Име Србије појављивало се на картама европских картографа више од једног века раније, али тек са појавом Фра Маурове карте име Србије ушло је у стандардну европску географско-картографску номенклатуру (Grčić & Grčić, 2019; Грчић, М. 2020с). Поред географских назива на карти има исписаних разних информација, као на пример: *Philippi qui na|que Al|exandro* (Филипи где је рођен Александар); *nuoua [barda] ouer nuo|uo mo[n]te* (Ново Брдо), са напоменом: *fosse da oro et argento* (рудници злата и сребра). На карти су по први пут уписани неки називи, као на пример *Moraua pizola* (Мала Морава); *monte de murlachia* (Морлачке планине т.ј. Велебит и Динара) и многи други.

¹⁹ Шкриванић, Г. (1979). *Monumenta cartographica Jugoslaviae II*, Историјски институт САНУ. Посебна издања, 18. Београд.

Рељеф је приказан само у главним цртама методом сенчених кртичњака. Као и на карти античког географа и астронома Клаудија Птолемеја из II века (око 100–178), цело Балканско полуострво пресеца јединствени планински ланац *Mons Catene*.

mo(n)s chae/mona - *Hemus mons*, планински венац који одговара средњовековним представама о Централном билу (*Catena mundi*) које повезује Шар планину, Родопске планине и планину Балкан у један планински ланац.

monte de murlachi(a) – Морлачке или Влашке планине, односи се на венац Динаре дуж далматинске обале (Велебит, Динара, Биоково).

mo(n)s oli(m)po – односи се на Олимп у Тесалији (у античкој грчкој митологији дом богова) а такође на Олимп у Мизији близу данашње Бурсе, у Труској. У картуши на површини Црног мора Fra Mauro појашњава то двојно значење: "*Nota che sono do' monti chiamati olimpo zo è | questo de bursa e q(ue)l de grecia. {e questo} e questo | è quello doue antichamente i pagani ogni q(ui)nto | anno celebrauano algune suo feste. e quele lor | chiamauano le olimpiade. e de li è q(ue)sto uocabulo.*" (Nanetti, Falchetta, 2019). У српском преводу: "Имајте на уму да постоје две планине које се називају Олимп - то јест, ова код Бурсе и она у Грчкој. Ова последња је била она где су у давна времена пагани сваке пете године славили одређене своје празнике које су звали Олимпијада, и отуда је та реч".

Qui e el/passio de li/costorna – Овде је прелаз Косторна. Означава пролаз - кањон Темби (или Темпи) подно Олимпа, близу места Скотина. Повезује Платамон и Ларису, односно Солун и Атину. Представља границу између Македоније и Тесалије. Кроз кањон протиче река Пинос која се улива у Егејско море.

Мора, заливи и теснаци. Морска површина је представљена плавом таласастом шрафуром. Морске обале су представљене релативно тачније него реке и планински венци, што је разумљиво с обзиром на то да је аутор на располагању имао млетачке поморске (портоланске) карте. Опште контуре копна се разликују од Птолемејевих и по стилу подсећају на портоланске. Обалска разуђеност Балканског полуострва, иако нетачна, ипак је препознатљива. Истакнут је троугласти облик Истре са Тршћанским заливом и Кварнером. Такође је препознатљив Пељешац са Неретванским, Корчуланским, Мљетским каналом и Стонским заливом. Од осталих залива уцртани су Шибенски, Ријека Дубровачка (као залив), Бока Которска, Медовски залив. Називи залива и морских пролаза нису уписани, осим *bosforos* - Босфор. Медовски прегиб приказан је као дубок залив. Ову грешку понављали су Птолемејеви следбеници. Препознаје се обалска линија Егејског мора, Халкидик, те Босфор и Дарданели. Облик острва није веран, али су издвојене групе северно-далматинских, задарских, средњодалматинских и дубровачких острва.

Реке су цртане са две паралелне линије. Аутор је имао правилне представе да велике реке Босне и Србије припадају сливу Дунава који се улива у Црно море, али су погрешно представљени њихови токови. Уопште, речна мрежа Балканског полуострва је приказана хаотично.

Језера на карти немају називе. Јужно од Приштине, уцртано је безимено језеро – некадашње Сврчинско језеро, односно бара Сазлија на Косову, која је касније исушена. Ово језеро се први пут појављује на Фра Мауровој карти и на карти

Борциано V. После се редовно појављује на картама европских географа XVI века под називом *Sveregno*.

Земље и области. Фра Мауро је величином сигнатура и слова (велика, средња, мала) истакао величину и важност земаља и насеља. Неку категоризацију извршио је применом две боје - црвене и плаве, док су изузетно велики називи обојени златном бојом, на пример ЕВРОПА, ЕГЕЈСКО МОРЕ, ЈАДРАНСКО МОРЕ, СИЦИЛИЈА. Границе су обележене једном линијом, схематски, а називи већих земаља се понављају на више места. На пример, Србија, Бугарска, Босна, Албанија, Македонија - уписане су на више места, да би се знало докле се простиру. Негде је граница означена описно, на пример, код Скопља пише: *scopi è sui (con)fin de albania s(er)uia bolgaria | e macedonia* (Скопље које је на граници између Албаније, Србије, Бугарске и Македоније).

Приказана је подељеност Босне у првој половини XV века на три административно-политичке покрајине:

P[rovincia] de Stephano - означава земљу Стефана Вукчића Косаче (1435-1466). У Стефановој покрајини означен је град *Ceresigno* - средњовековни град Чрешњево код Коњица, у сливу реке Трешанице.

P[rovincia] Capetanio - означава земљу војводе и херцега Хрвоја Вукчића (1350-1416) и његових наследника.

P[rovincia] de Alegreto - земља Радослава Павловића (итал. Allegretto - Радослав; 1420-1441). Северно од натписа *P. de Alegreto*, источно од Бобовца, је вињета утврђеног града без имена, са четири куле на брду и једном у подграђу. То вероватно представља град Борач, главни град Павловића, који се налазио изнад леве обале реке Праче, код Рогатице.²⁰

Занимљиво је да је у земљи Павловића (*P[rovincia] Alegreto*) на карти приказан цртеж моста са четири окна. По типу и локацији одговара "Ђуприји" на Дрини код Вишеграда, са 11 лучних отвора, којег је прославио нобеловац Иво Андрић у свом истоименом роману, али тај мост је изграђен 1571-1577., више од једног века после Фра Маурове карте. Дакле, реч је о неком старијем мосту. На римским путевима и средњовековним дубровачким путевима, било је мостова сличног типа, са каменим луковима који спајају стубове. Такви су били на пример, Римски мост на Моштаници у Никшићу, Војиновића мост преко Ситнице у Вучитрну из 14. века, Душанов мост преко Вардара у Скопљу.

Градови који су приказани на Балканском полуострву нису тако раскошни као на Далеком истоку и на југу Африке, али су прилично бројни. Словенски називи градова су италијанизирани али ипак препознатљиви. На пример: *sinedero* (Смедерево), *golombaia* (Голубац), *stalaci* (Сталаћ), *crusenaci* (Крушевац), *stipi* (Штип), *scopi* (Скопље), *borazo* (Борач), *pristina* (Приштина), *nuova barda* (Ново Брдо), *cresceuto* (Крешево), *boboac* (Бобовац), *iaice* (Јајце). Понекад су изворна имена градова убележена у преводу, као на пример: *forno* – Пећ, *moraua pizola* –

²⁰ Јиречек, К. (1959). Трговачки путеви и рудници Србије и Босне у средњем веку. *Зборник Константина Јиречека I*, САНУ. Посебна издања, 326, 205-271; Томовић, Г. (2003). *Provincia de Alegreto* – земља Радослава Павловића – средњи вијек и период турске владавине. АНУ Републике Српске, *Научни скупови*, књ. V, Одељење друштвених наука, 65-76.

Мала Морава, *porte de fero* – Гвоздена врата (Ђердап), *colof[m]baio* – Голубац, *santacro|ce* – Свети Криж или Крижевци у Хрватској, *falkon* – Соко град и *alto luogo* – Високо у Босни. То указује да је Фра Мауро или неко од његових сарадника познавао овдашњи језик.

Вињете градова и допунски исписи географских података чине посебну вредност ове карте. Читава карта је испуњена вињетама градова, као да је картограф желео да представи свет као један Божји град. Остаје нејасно одакле је картограф црпио податке за мноштво вињета велелепних градова у слабо познатим земљама Далеког истока, у Азији (лева страна карте) и у Африци. Величином слова и бојом, аутор је правило хијерархију насеља и области. Значајнији градови су представљени вињетама цртаним у перспективи, што даје карти посебну вредност и лепоту. Има вињета градова са нечитким избледелим називима или без назива.

Сл. 1. Факсимил Фра Маурове карте света из 1459 (Karlo Naya, c. 1873) (стр. 118)

Уцртана је вињета Смедерева, које је подигнуто око 1430. године и Новог Брда које је пало под власт Османлија 1455. године, што значи да подаци који се односе на Србију одговарају том периоду и да су аутори имали релативно свеже податке. Град Ново Брдо је означен вињетом као велико утврђење са три куле на издвојеној планини са неколико врхова, а уз вињету је уписано двоструко име града, у српској и италијанској или дубровачкој верзији: *Nuoua barda ouer nuouo monte*. Између Новог Брда и назива *Seruia* (Србија) је текст: *fosse da oro et argento* (рудници злата и сребра). Рударство у Србији је замрло после пада Деспотовине 1459. године под власт Османлија. Могуће да је аутор користио информације дубровачких трговаца или католичких мисионара, који су посећивали дубровачке колоније у Новом Брду, Брскову, Јањеви, Трепчи, Руднику, Приштини, Скопљу, Призрену, Новом Пазару, Прокупљу и другим већим рударским и трговачким центрима у Србији и Босни. На путу између Мораве и Дрине, северно од Новог Брда означена је *pristina* (Приштина) као утврђени град са три куле, а између Приштине и великог планинског венца (*mons chatene*) сличном али мањом вињетом обележен је град *forno* (Пећ). То је први пут да се Приштина и Пећ појављују на картама. Та три града су имала најважније стратешке, економске, геополитичке и црквено-управне функције у Старој Србији - Ново Брдо је било јака тврђава и трговачки и рударски центар, Пећ седиште Патријаршије Српске православне цркве, и Приштина престоница Бранковића. Јужно од планинског венца означен је утврђени град Скопље са белешком да се тај град налази на граници између Албаније, Србије, Бугарске и Македоније.

Сл. 2. Балканско полуострво на Фра Мауровој карти света. Исечак са слике 1. (стр. 119)

Таб. 1. Топоними у региону Балкана на Фра Мауровој карти света и њихова идентификација (стр. 121)

Закључак

Италијански географи и картографи су у средњем веку и доба хуманизма и ренесансе значајно утицали на формирање географске слике света. Посебно је значајан њихов допринос географском упознавању и картирању Балканског полуострва, које је било готово непознато у европским интелектуалним круговима. Карта Фра Маура из манастира Св. Михаила на острву Мурано у Венецији,

представља nappeaak y oanoCy na Птолемејеву "Географију" као и на срењовековне манастирске карте типа *mappe mundi*, како са аспекта научног погледа на свет, тако и са гледишта географске садржине, методологије и симболике. То није обична слика тадашњег познатог света, она је геополитички пројекат који картографски приказује конкретну могућност повезивања читаве екумене мрежом пловних путева и визионарски наговештава могућност пловне везе између Атлантског и Индијског океана око Африке. Карта је за оно време била иновативна, у погледу представа о физичко-географској структури света а још више у погледу културног пејзажа Старог Света. Балканско полуострво је на тој карти приказано прецизније него на дотадашњим картама, а мноштво земаља, река, градова, путева, указује да је аутор солидно познавао овај простор, а можда и словенски језик. Фра Маурова карта допринела је афирмацији словенских назива на рачун латинских, који су доминирали на птолемејевским картама у доба ренесансе, и увођењу многих топонима у европску географску номенклатуру.

Захвалница

Рад је резултат пројекта Географског факултета Универзитета у Београду, којег финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Србије.

© 2021 Serbian Geographical Society, Belgrade, Serbia.

This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Serbia

Литература (погледати у енглеској верзији текста)